

به نام پروردگار یکتا

تأملاتی در تاریخ فرهنگی و حوزه‌های موضوعی آن

(مجموعه مقالات همایش بین‌المللی تاریخ فرهنگی در ایران)

گردآوری و تدوین

دکتر محمدمیر احمدزاده

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران ۱۴۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فروشگاه کتاب: خیابان کریم خان زند، بین قرنی و ایرانشهر، پلاک ۱۷۶ تلفن: ۸۳۱۷۱۹۲

تأملاتی در تاریخ فرهنگی و حوزه‌های موضوعی آن

(مجموعه مقالات همایش بین‌المللی تاریخ فرهنگی در ایران)

گردآوری و تدوین: دکتر محمدامیر احمدزاده

مدیر انتشارات: یدالله رفیعی

مدیر تولید و نظارت: سیدمحمدحسین محمدی

ویراستار صوری: پروانه خادمی

صفحه‌آرا: جابر شیخ محمدی

کارشناس فنی: عرفان بهاردوست

چاپ اول: ۱۴۰۰

تعداد کتان: ۳۰۰ نسخه

چاپ دوم: گام اول

قیمت: ۳۵۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: همایش بین‌المللی تاریخ فرهنگ و تاریخ فرهنگی در ایران: (۱۳۹۷: تهران)

International academic Conference History of Culture and Cultural History in Iran: (2019

: Tehran)

عنوان و نام پدیدآور: تأملاتی در تاریخ فرهنگی و حوزه‌های موضوعی آن: (مجموعه مقالات همایش بین‌المللی تاریخ فرهنگی در ایران) / گردآوری و تدوین دکتر محمدامیر احمدزاده؛ ویراستار صوری پروانه خادمی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۴۷۰ ص.

شابک: 978-622-7689-36-5

وضعیت فهرست نویسی: فیا

عنوان دیگر: مجموعه مقالات همایش بین‌المللی تاریخ فرهنگی در ایران.

موضوع: فرهنگ — تاریخ — کنگره‌ها

موضوع: Culture -- History -- Congresses

موضوع: ایران — تمدن — کنگره‌ها

موضوع: Iran -- Civilization -- Congresses

شناسه افزوده: احمدزاده، محمدامیر، ۱۳۵۹-، گردآورنده

رده بندی کنگره: HM۶۲۱

رده بندی دیویی: ۳۰۶

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۸۴۱۹۰

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

فهرست

مقدمه

۷

فصل اول: بایسته‌های مفهومی - نظری تاریخ فرهنگی

- ۱۲ تاریخ ادبیات؛ دریچه‌ای بر تاریخ عواطف
دکتر تقی پورنامداریان
- ۲۱ مسئله حافظه و مسئله شناسی حافظه در ایران مدرن
دکتر نعمت‌الله فاضلی
- ۳۹ چرخش فرهنگی؛ معیارهای تفاوت تاریخ فرهنگ از تاریخ فرهنگی و تاریخ فرهنگی جدید
مرتضی قلیچ
- ۴۹ کرونوتوپ در رخداد اولیانامه‌ای (نگاهی به پیکره‌های زمانی - مکانی در متون اولیانامه‌ای)
محمد غفوری
- ۷۴ سنت نگارش تاریخ فرهنگی در فنلاند
عباس احمدوند، زهرا محشری
- تاریخ انتقادی و نظام‌های تاریخ‌نگاری غالب (امتناع‌های فهم فرهنگ در نظریه‌پردازی انحطاط و
استبداد)
آرش حیدری
- ۹۸ بازتاب تاریخ فرهنگی در آیین «غبار»
محمد مهدی سعیدی

فصل دوم: ادبیات و تاریخ فرهنگی

- ۱۱۸ بازنمود تاریخ فرهنگی ایران در روایت‌های گفتگو محور مقتل‌های عاشورا
دکتر زهرا حیاتی، دکتر محمد نجاری

مقدمه

گسست معرفتی و یا تغییر پارادایمیک در همه حوزه‌های مطالعاتی علوم انسانی از دهه ۱۹۷۰م به بعد با عبارت «چرخش فرهنگی» شروع شد. «تاریخ فرهنگی» رویکردی بین‌رشته‌ای است که حاصل نوعی تعامل مبانی تاریخ و فرهنگ به عنوان دو حوزه اصلی و مهم علوم انسانی است؛ بنابراین محور حرکت آن رشته‌هایی است که با تاریخ و فرهنگ از جمله تاریخ، علوم اجتماعی از جمله جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی، مطالعات فرهنگی و... سروکار دارند. واکاوی ابعاد مفهومی و نظری چرخش فرهنگی در مطالعات تاریخی به عنوان مسئله و وجه پروبلماتیک همایش بین‌المللی «تاریخ فرهنگی در ایران» مورد توجه قرار گرفت؛ این همایش با هدف تولید محتوای مرتبط با مباحث و رویکردهای تاریخ فرهنگی در چهاردهم اسفند ۱۳۹۷ در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی برگزار گردید و با استقبال پژوهشگران و استادان رشته‌های تاریخ، مطالعات فرهنگی، جامعه‌شناسی و ادبیات قرار گرفت. وجه بینا رشته‌ای رویکرد تاریخ فرهنگی باعث شد تا در عرصه‌های مختلف به مثابه روش و رویکرد مورد استفاده قرار گیرد.

موضوع و مسئله همایش تاریخ فرهنگی از چند منظر حائز اهمیت است و ضرورت پرداختن به آن را ایجاب می‌کند و آن را در مقابل «خوانش تاریخی از فرهنگ» (تاریخ فرهنگ) قرار می‌دهد؛ در تاریخ فرهنگی رویکردی اکتشافی وجود دارد و تاریخ ابزار و روشی است که بتوانیم به واسطه آن موقعیت تاریخی در حوزه فرهنگ را به صورت غنی و فربه توصیف کنیم و براساس اشارات و سرنخ‌ها، از موضوعات ظاهراً پیش پا افتاده، اکتشافاتی ژرف در حوزه فرهنگ بدست آوریم. همچنین به برساخت‌ها و ابداعات تاریخی یک پدیدار فرهنگی دست یابیم.

انگاره‌ها و رویکردها نسبت به گذشته و مسیر تاریخ در تاریخ فرهنگ، سیری غالباً خطی به سوی پیشرفت و توسعه تلقی می‌شود؛ در حالی که نحله‌های اخیرتر تاریخ فرهنگی، به

شکست‌ها و گسست‌ها و تصادفات در تاریخ اشاره می‌کند. در مطالعات تاریخ فرهنگ، سیر مستقیمی برگرفته از نگاه هگلی وجود دارد؛ یعنی نوعی نگاه غایت‌شناسانه به تاریخ، اما در تاریخ فرهنگی تصادفات، برساخت‌ها، بی‌راهه‌ها تحت تأثیر رویکردهای متفکرانی نظیر فوکو برجسته‌تر می‌شود. در تاریخ فرهنگ، عمده توجهات و تأکیدات روی فرهنگ والاست؛ ادبیات، هنر یا تاریخ افکار روشن‌فکری؛ اما در تاریخ فرهنگی فرهنگ عامه معنای خاص خودش را دارد و بسیار پراهمیت است. در تاریخ فرهنگی تجربه‌های عمومی مردم لحاظ می‌شود. منظر تاریخ برای روایتگری فقط به تجربه پیروشدگان محدود نمی‌شود، بلکه رویکرد شکست‌خوردگان، زنان، مهاجران و... نیز مطرح است. در دهه ۱۹۸۰م تحت تأثیر چرخش ادبی (زبانی و فرهنگی) واکنش دیگری در قبال تاریخ اجتماعی به وجود آمد که حاصل آن شکل‌گیری ژانر تازه‌ای به نام تاریخ فرهنگی بود. این تاریخ فرهنگی به فرهنگ توجه می‌کرد، مثل کار بورکهارت که نام تاریخ فرهنگی جدید به خود گرفت. حال در مقابل آنچه از کاسیرر و غیره به عنوان تاریخ فرهنگی قدیم خوانده شد، تاریخ فرهنگی جدید یک ژانر بین‌رشته‌ای است، همچون تاریخ اجتماعی، اما تاریخ اجتماعی بیشتر در ارتباط با علوم اجتماعی به وجود آمدند، ولی تاریخ فرهنگی در ارتباط با نقد ادبی، هرمنوتیک، نشانه‌شناسی، تحلیل گفتمان و نظریه‌های روایت شکل گرفت. برخلاف تاریخ اجتماعی که بیشتر از جامعه‌شناسی و اقتصاد سیاسی بهره گرفت، تاریخ فرهنگ بیشتر از مردم‌شناسی و هرمنوتیک مدرن سود برد. به‌طوری‌که می‌توان گفت اگر تاریخ اجتماعی با رهیافت‌های ساختارگرایانه کار می‌کرد تاریخ فرهنگی با رهیافت برساخت‌گرایانه کار می‌کند. در نتیجه اگر تاریخ اجتماعی رویکردش واقعیت‌محور است، تاریخ فرهنگی رویکردش متن‌محور است.

اثر پیش روی بنا به اقتضائات موجود در جامعه علمی (اهل تاریخ و جامعه‌شناسی) فراهم شده و بر آن است تا کاربرست رویکردهای جدید به فهم عمیق‌تر و گسترده‌تری از معرفت میان‌رشته‌ای کمک کند. هر کدام از اساتید محترم و پژوهشگران گرامی که در تدوین و نگارش مقالات این مجموعه سهیم بوده‌اند، از روش و بینش خاص خود برای درک امر فرهنگی استفاده کرده‌اند، اما همه مباحث در چارچوب روش‌شناسی تاریخ فرهنگی و نیز مطالعات تاریخ فرهنگی می‌گنجد.

مقالات برگزیده همایش بین‌المللی تاریخ فرهنگی در این مجموعه بنا به اهمیت موضوع و دسته‌بندی محورها در چهار فصل تقدیم حضور مخاطبان گرامی می‌گردد. امید است با ارائه

راهنمایی‌ها ما را در تقویت هر چه بیشتر حوزه‌های مطالعاتی تاریخ فرهنگ مساعدت نمایند.

امیدواریم که نشر این سنخ از آثار در حوزه تاریخ فرهنگی به توسعه مطالعات بینارشته‌ای در عرصه تاریخ منجر شود و خوانش‌های جدیدتر و عمیق‌تری از پدیده‌های تاریخی را به دنبال داشته باشد. بدین وسیله از همراهی و همکاری برخی دوستان گران قدر به ویژه دکتر عبدالرحمن حسنی‌فر و دکتر پگاه مصلح و نیز همکاران کوشا و پُر توان انتشارت پژوهشگاه در ویرایش و نشر این مجموعه سپاسگزارم.

شایان ذکر است که همایش تاریخ فرهنگی در سایت ISC با شماره اختصاصی ۹۸۱۹۰۴۰۷۰۱ ثبت شده است.

محمدامیر احمدزاده

دبیر علمی همایش